

Zó werkt de ouderenzorg

Kees Wessels en Kees Kraaijeveld

Zó werkt de ouderenzorg

INKIJKEXEMPLAAR

Een uitgave van het *Platform Zó werkt de zorg* in samenwerking met AAG, ActiZ, ANBO, Prismant, SBOH, SOON, Verenso, Vilans en het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Inhoud

Kees Wessels

Kees Kraaijeveld

Sara Blink

Ingrid Doude van Troostwijk

Reijer Lomans

Gertrude van Driesten

Majelle Verbraak

Vormgeving

Leonie Lous

Willem van den Goorbergh

Eindredactie

Henk Bovekerk

Drukwerk

Wilco Printing & Binding

Uitgeverij

De Argumentenfabriek

www.argumentenfabriek.nl

ISBN 978 90 826865 2 4

NUR 860

In opdracht van

PRISMANT

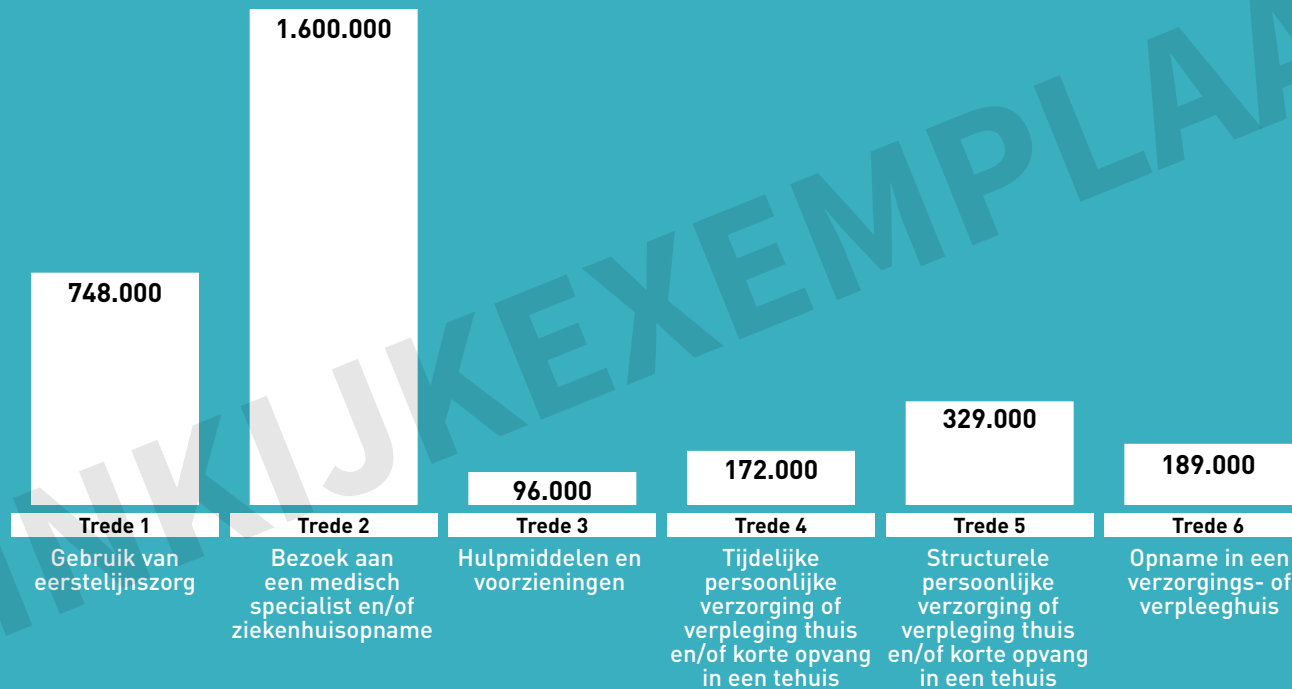

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

INKIJKEXEMPLAAR

Hoeveel ouderen krijgen zorg volgens de zes zorgtreden?

Afbeelding 1.4 Aantal personen van 65 jaar of ouder dat in 2016 zorg kreeg volgens een zorgtrede. 8

Bij treden 3 en 4 gaat het bijvoorbeeld om het gebruik van hulpmiddelen of om wijkverpleging.

**De meeste informele
hulpverleners zijn actief als
mantelzorger**

Vanaf zorgtrede 5 heeft de oudere structureel (langer dan drie maanden) verzorging en verpleging nodig. Tellen we de ouderen op die zorg gebruiken op zorgtreden 5 en 6, dan gaat het om ruim een half miljoen ouderen, 17 procent van alle 65-plussers.

DE TIEN VORMEN VAN ZORG

Zorgtreden geven een ruwe indeling van professionele zorg. Om een beter beeld te krijgen van wat voor soort zorg ouderen krijgen, hebben we de ouderenzorg opgedeeld in tien vormen van zorg, zoals te zien is in [afbeelding 1.5](#).

Informele hulp

De eerste vorm van zorg voor ouderen is de informele hulp die mantelzorgers en vrijwilligers geven. In Nederland gaven in 2016 ruim vijf miljoen burgers van 16 jaar of ouder informele hulp, zo blijkt uit een enquête van het SCP onder zeventuizend mensen.⁹ Dit is niet specifiek hulp aan ouderen. De meeste informele hulpverleners zijn actief als mantelzorger, zo laat [afbeelding 1.6](#) zien.

woonde.⁸ De tijd die ouderen in een verpleeghuis wonen, is tussen 2012 en 2016 licht gedaald.

Het SCP heeft in de periode 2015-2016 de leefsituatie van verpleeghuisbewoners in kaart gebracht.¹²

Afbeelding 1.8 laat de gemiddelde leeftijd zien en hoe de man-vrouwverdeling is: het merendeel van de bewoners van verpleeghuizen is vrouw. De vrouwen zijn gemiddeld 87 jaar oud en daarmee gemiddeld vijf jaar ouder dan hun mannelijke medebewoners.

Afbeelding 1.9 laat zien dat acht op de tien verpleeghuisbewoners kampen met ernstige of zeer ernstige fysieke beperkingen.

Driekwart van de verpleeg- en verzorgingshuisbewoners ontvangt naast de zorgverlening van het

personeel ook hulp van een van hun familieleden. Meestal is dat een van de kinderen. Vier op de tien bewoners krijgen hulp van vrijwilligers.

Palliatief-terminale zorg

Palliatieve zorg is zorg in de allerlaatste levensfase. De zorg bestaat onder meer uit verzorgen en verplegen, waken, aandacht geven aan psychische en sociale problemen, ondersteuning bij het afscheid nemen en naasten helpen bij de zorg en het rouwproces. Voor palliatief-terminale zorg wordt als regel een termijn van drie maanden aangehouden. De behandelend arts kan hiervoor een 'terminaliteitsverklaring' afgeven. De zorg blijft beschikbaar tot aan de overlijden. Palliatieve zorg kan thuis plaatsvinden, in een hospice of in een zorginstelling.

Hoe is de bevolking van verpleeghuizen samengesteld?

Afbeelding 1.8 Bewoners van verpleeghuizen naar geslacht en leeftijd in 2016. 12

de tien instromers werkte al in de zorg, maar in een andere deelsector.

OPLEIDINGEN

Het aantal studenten dat een opleiding verpleegkunde, verzorging of zorghulp volgt, schommelt al jaren rond de 76 duizend.¹ Ouderenzorg is niet populair onder deze groep: slechts 5 procent wil stagelopen in de wijkverpleging.⁵ De meeste studenten verpleegkunde willen werken in het ziekenhuis. **Afbeelding 3.4** laat zien hoeveel studenten, uitgesplitst naar beroep, een zorgopleiding volgen. Hierin valt op dat het aantal studenten 'zorghulp' en 'helpende zorg en welzijn' sterk terugloopt en dat het aantal verpleegkundigen (mbo en hbo) al jaren stijgt.

TRENDS

Nu we de feiten kennen over de arbeidsmarkt in de ouderenzorg, is de vraag welke trends van belang zijn voor de toekomst. De spelers op de arbeidsmarkt in de ouderenzorg, zoals ActiZ, Branchevereniging BTN, CNV en FNV Zorg en Welzijn, de MBO Raad, de Nederlandse Vereniging voor Ziekenhuizen en het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), voorzien een grote vraag naar personeel in de zorg en in de ouderenzorg in het bijzonder. De partijen hebben hun krachten gebundeld onder de noemer 'Aan het werk voor ouderen' en een 'arbeidsmarktagenda 2023' opgesteld. Hierin beschrijven ze de verwachte ontwikkelingen voor de zorg.³ De partijen gaan ervan uit dat de sector zorg en welzijn, bij ongewijzigd beleid

en ongewijzigde omstandigheden, in 2021 tot 200 duizend extra mensen nodig heeft.⁶ De geschatte instroom van nieuwe werknemers bedraagt in deze periode per saldo circa negentigduizend mensen, waardoor er een tekort van tussen de 100 en 125 duizend werknemers dreigt te ontstaan.⁷ Een belangrijk deel van het benodigde nieuwe personeel is nodig voor de ouderenzorg, zoals de zeventigduizend mensen om invulling te geven aan het nieuwe Kwaliteitskader Verpleeghuiszorg.

Veranderende zorg

Bij de ouderenzorg spelen demografie en de veranderende zorgvraag een grote rol.⁸³ De Nederlander leeft gemiddeld langer en het aantal ouderen neemt de komende jaren toe (vergrijzing). Zo stijgt

naar verwachting het aantal 80-plussers van 700 duizend nu naar 1,25 miljoen in 2025.³ Het aantal ouderen dat kampt met meerdere gezondheidsproblemen en chronische ziekten stijgt hiermee ook.

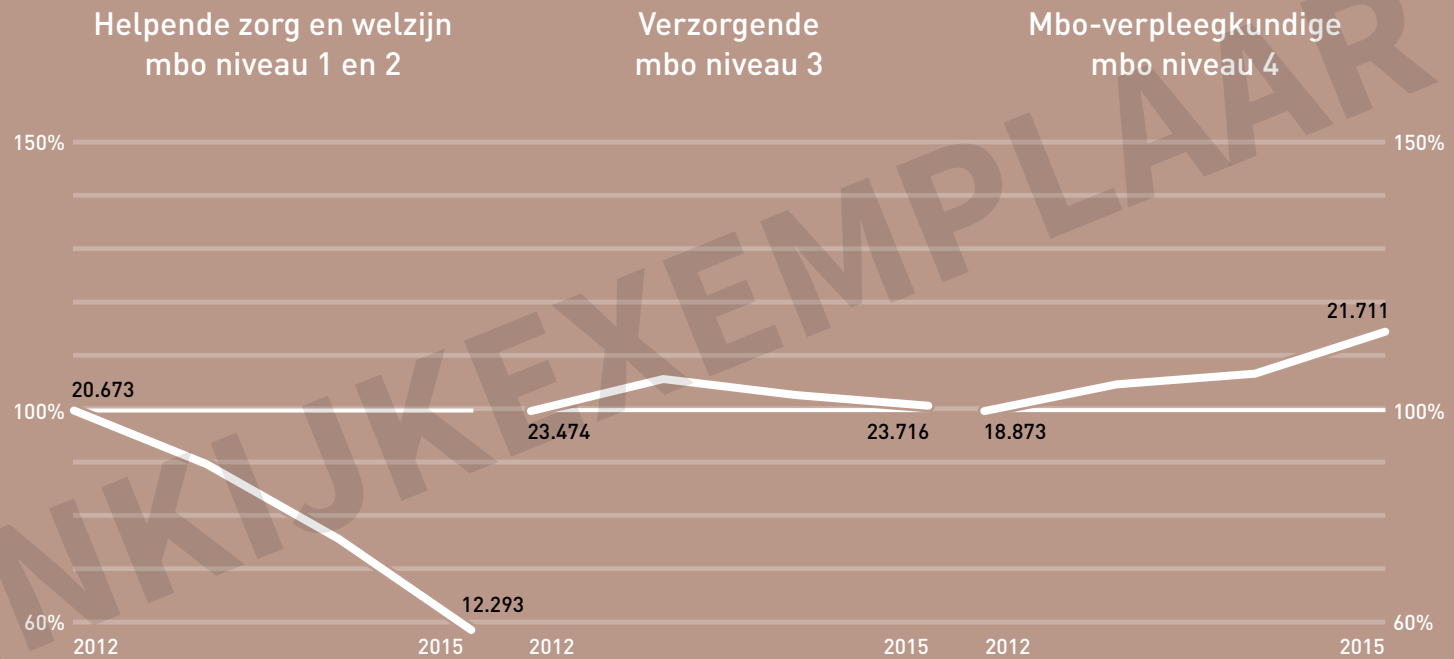
Bij de ouderenzorg spelen demografie en de veranderende zorgvraag een grote rol

---

In 2040 heeft naar verwachting een half miljoen ouderen dementie.⁹ Tegelijkertijd blijven ouderen langer thuis wonen. Wijkverpleegkundigen en verzorgenden ervaren al een toename van kwetsbare ouderen met hoge leeftijd en gezondheidsproblemen,

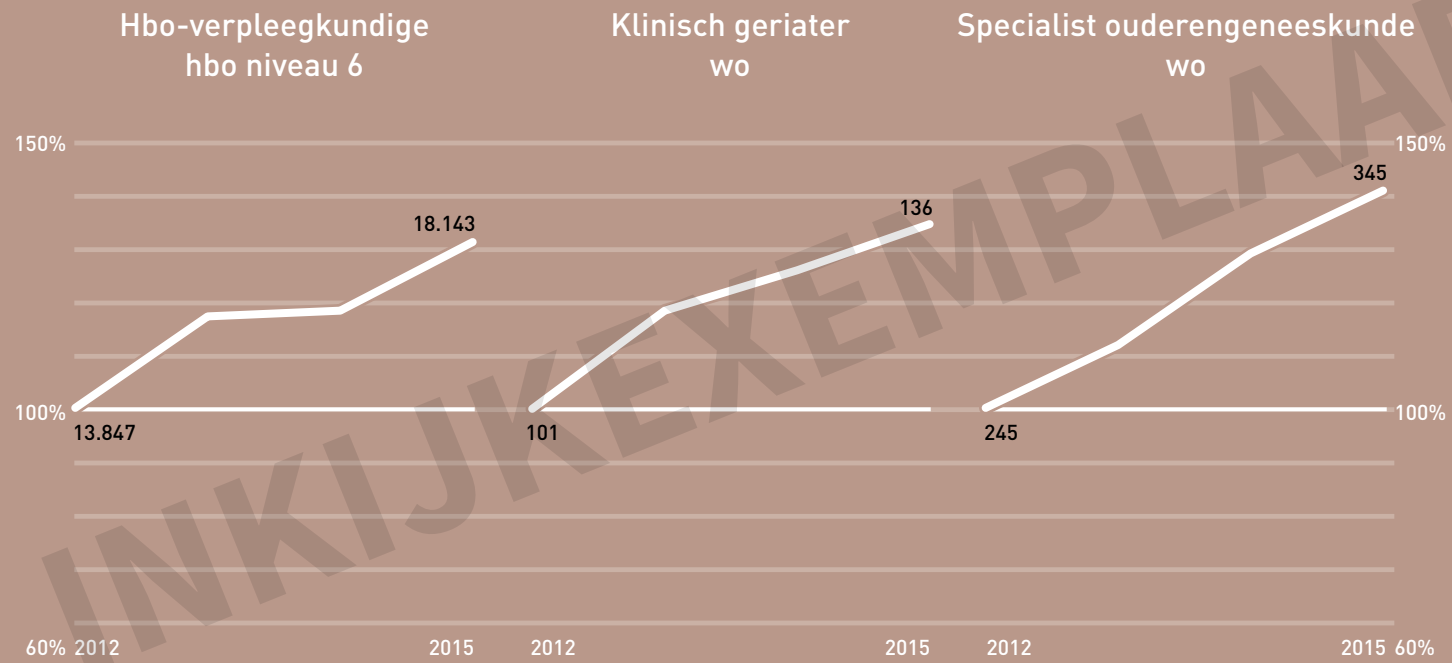

Hoeveel studenten volgen een opleiding voor een beroep in de ouderenzorg?

Afbeelding 3.4 Aantal studenten dat een opleiding voor een beroep in de ouderenzorg volgt. 6

Procentuele ontwikkeling ten opzichte van 2012 en absolute aantallen.

INKIJKEXEMPLAAR

aan welke van de tien hoofdsoorten van zorg uit hoofdstuk 1 onder welke wet vallen.

Wet maatschappelijke ondersteuning

De nieuwe Wmo geldt sinds 1 januari 2015 en regelt dat kwetsbare burgers, mantelzorgers en vrijwilligers (informele hulp) ondersteuning kunnen krijgen. Doel van de wet is dat burgers mee kunnen doen in de samenleving en zo lang mogelijk voor zichzelf kunnen zorgen. In de wet heet dit "ondersteuning bij zelfredzaamheid en participatie". Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van de wet. Zij moeten ervoor zorgen dat burgers de benodigde ondersteuning of begeleiding krijgen. Iemand die ondersteuning uit de Wmo wil, kan dat alleen aanvragen in zijn eigen gemeente.

De gemeente kan een laagdrempelige 'algemene voorziening' aanbieden, zoals een boodschappen-dienst, of een 'maatwerkvoorziening', waarvoor de gemeente eerst de persoonlijke situatie onderzoekt in een zogeheten 'keukentafelgesprek'. Een Wmo-consulent of iemand van het sociale wijkteam bekijkt namens de gemeente wat een aanvrager nog zelf kan, wat zijn of haar omgeving kan doen en waar eventueel professionele ondersteuning voor nodig is. Bij maatwerkvoorzieningen gaat het onder meer om begeleiding en dagbesteding, ondersteuning om mantelzorgers tijdelijk te ontlasten of beschermd wonen voor burgers met psychische aandoeningen. Burgers die dit willen, kunnen gratis een onafhankelijke cliëntondersteuner krijgen die bij het gesprek met de gemeente aanwezig is.

OUDEREN EN DE WMO

De Wmo regelt ondersteuning om ouderen zelfstandig thuis te laten wonen. Het gaat bijvoorbeeld om hulpmiddelen die langer dan zes maanden nodig zijn zoals een rolstoel, traplift of elektronische deuropener.

Woningaanpassingen zoals het weghalen van drempels, een badlift of een toiletverhoger kunnen ook via de Wmo geregeld. Ouderen kunnen een verzoek voor ondersteuning alleen indienen bij de eigen gemeente. Gemeenten mogen zelf invulling geven aan de Wmo, waardoor er lokale verschillen zijn.

Kijken we naar de tien soorten van zorg en ondersteuning uit hoofdstuk 1 dan regelt de Wmo vooral de eerste twee: informele hulp en ondersteuning. Respijtzorg kan worden vergoed uit de Wmo.

De situatie van de oudere is hierbij leidend. **Afbeelding 4.1** toont welke elementen van de Wmo van belang zijn voor ouderen.

Ouderen kunnen een verzoek voor ondersteuning alleen indienen bij de eigen gemeente

---

Zorgverzekeringswet

De Zvw is in 2006 ingevoerd ter vervanging van de Ziekenfondswet. De Zvw verplicht alle Nederlanders zich te verzekeren en zij hebben allemaal recht op de zorg in het basispakket. In dit pakket zitten onder meer huisartsenzorg, verloskundige zorg,

kraamzorg, de meeste medisch-specialistische zorg, genees- en hulpmiddelen, de geestelijke gezondheidszorg voor volwassenen, een deel van fysiotherapie en een deel van de tandheelkundige zorg voor jeugd tot 18 jaar. De overheid stelt de inhoud van het basispakket vast. Zorgverzekeraars zijn wettelijk verplicht iedereen toe te laten tot de basisverzekering. De zorgverzekeraar moet voor het basispakket al zijn verzekerden dezelfde premie in rekening brengen.

Verzekerden kunnen zich hiernaast aanvullend verzekeren voor bijvoorbeeld fysiotherapie of orthodontie. De inhoud van aanvullende verzekeringen is niet in regelgeving vastgelegd. De zorgverzekeraars hebben de vrijheid om de verzekeringspakketten

in te vullen. Zij mogen bijvoorbeeld de verzekerde een medische vragenlijst laten invullen of medisch laten keuren, voordat de verzekerde geaccepteerd wordt voor een (vaak zeer uitgebreide) tand- of aanvullende verzekering. Uit onderzoek van de Nederlandse Zorgautoriteit (NZa) in 2016 blijkt dat zorgverzekeraars voor het overgrote deel van de aanvullende verzekeringen geen voorwaarden stellen voordat ze iemand accepteren.

Bijna 85 procent van alle verzekerden sluit een aanvullende verzekering af. ² Dit zijn 14,3 miljoen burgers. Zorgverzekeraars publiceren op hun websites de zogeheten 'zorgverzekeringskaarten': uniforme informatiekaarten over de inhoud en de belangrijkste dekkingsvoorwaarden van hun

Hoe werkt de Wet maatschappelijke ondersteuning en wat is relevant voor de ouderenzorg?

Uitleg wet

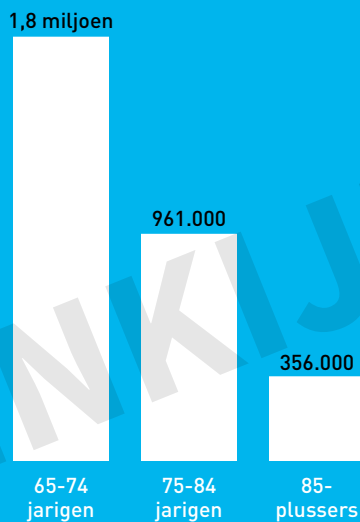
- Regelt de gemeentelijke verantwoordelijkheid voor maatschappelijke ondersteuning.
- Regelt huishoudelijke hulp, dagbesteding, begeleiding en kortdurend verblijf in een zorginstelling.
- Regelt beschermd wonen voor mensen met psychosociale problemen.
- Regelt dat gemeenten mantelzorg en vrijwilligerswerk ondersteunen.
- Deze wet geeft geen recht op zorg, maar is bedoeld als aanvulling op wat de burger en zijn netwerk niet zelf kunnen.

Ouderenzorg specifiek

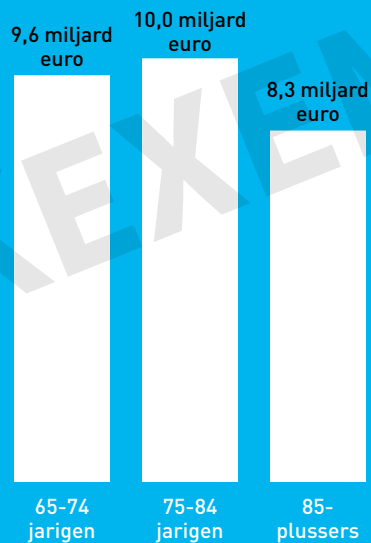
- Ouderen kunnen via een algemene voorziening ondersteuning krijgen, zoals een boodschappendienst.
- Ouderen kunnen na onderzoek van hun gemeente een maatwerkvoorziening krijgen, zoals huishoudelijke hulp.
- Ouderen kunnen hulp krijgen van een aanbieder of zelf inkopen (via een persoonsgebonden budget).
- Ouderen kunnen hulpmiddelen, woningaanpassingen en vervoer krijgen.
- Ouderen kunnen via de gemeente onafhankelijke cliëntondersteuning krijgen.

Wat zijn de uitgaven aan ouderenzorg per leeftijdsgroep?

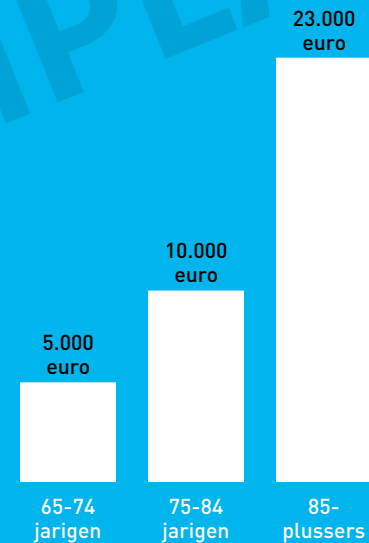
Aantal ouderen per
leeftijdsgroep

Zorgkosten per
leeftijdsgroep

Kosten per oudere
per leeftijdsgroep

Afbeelding 6.3 Uitgaven aan ouderenzorg in 2016 naar leeftijdsgroep. 5

In 2016 gaven we als samenleving 8,3 miljard euro uit aan zorg voor 356 duizend 85-plussers. Dat is ruim 23 duizend euro per persoon per jaar, zie [afbeelding 6.3](#). Kijken we naar de totale uitgaven aan zorgkosten, dan neemt de NZa een aantal uitgavenposten niet mee, zoals mondzorg, verloskunde, private uitgaven aan zorg, beheerskosten en de kosten van algemene voorzieningen van gemeenten. Hierdoor komt het totaal aan zorguitgaven bij NZa (58 miljard) veel lager uit dan de bedragen van VWS en CBS.

In hoofdstuk 1 gaven we met behulp van de zorgtrap van de NZa aan hoeveel ouderen de zwaarste vorm van zorg gebruiken. Hier zagen we dat een half miljoen ouderen zich op treden 5 en 6 bevinden, de

twee bovenste treden. Zij hebben de zwaarste zorg nodig en dat zie je terug in de uitgaven: de zwaarste zorg kost ruim 18 miljard euro per jaar.

**In 2016 gaven we als samenleving
8,3 miljard euro uit aan zorg voor
356 duizend 85-plussers**

Dit is 65 procent van de uitgaven aan ouderenzorg. Ter vergelijking: de twee miljoen ouderen die alleen gebruikmaken van eerstelijnszorg en medisch-specialistische zorg (treden 1 en 2) zijn goed voor een kwart van alle uitgaven (7 miljard euro per jaar). [Afbeelding 6.4](#) laat de uitgaven zien per zorgtrede.

ZO WERKT **Z** DE ZORG

A De ArgumentenFabriek

De ouderenzorg in kaart gebracht

Vroeg of laat hebben we allemaal met ouderenzorg te maken. We worden zelf ouder, of hebben familieleden die op leeftijd komen. In de media en in de politiek is er dan ook veel aandacht voor ouderenzorg. Over een tekort aan personeel, de gevolgen van langer thuiswonende ouderen, kwaliteitseisen aan verpleeghuizen, overbelaste mantelzorgers en over geld.

Maar wat is ouderenzorg eigenlijk? Hoeveel ouderen zijn er? Welke zorg en ondersteuning hebben ze nodig? Wie houdt toezicht op de verpleeghuizen en hoe gebeurt dat dan? Welke wetten zijn bepalend voor het zorgaanbod en wie voert die wetten uit? Komt er voldoende personeel van de opleidingen? Hoeveel geld gaat er naar de ouderenzorg en hoe lopen de geldstromen? Dit boek geeft antwoord op al deze vragen. Met fraaie visualisaties maken we de ouderenzorg inzichtelijk en met heldere teksten leggen we de complexe omgeving uit waarin 371 duizend betrokken mensen hun werk doen.

Zó werkt de ouderenzorg is een boek voor iedereen die met de ouderenzorg te maken heeft: van zorgverleners, gemeenteambtenaren en bestuurders, tot belangenbehartigers, beleidsmakers, mantelzorgers en ouderen die willen weten hoe dit belangrijke zorgveld in elkaar steekt.

ISBN 978-90-826865-2-4

www.zowerktdezorg.nl